

ИССЛЕДОВАНИЯ СЛАВЯНСКИХ ЯЗЫКОВ

УДК 811.16

Бранавец Павел Сяргеевіч

магістр філалагічных навук,
аспірант кафедры тэарэтычнага
і славянскага мовазнаўства,
выкладчык кафедры тэарэтычнага
і славянскага мовазнаўства
Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт
г. Мінск, Беларусь

Branavets Pavel

MA in Philology, Postgraduate Student
at the Department of Theoretical and Slavic
Linguistics, Lecturer at the Department
of Theoretical and Slavic Linguistics
Belarusian State University
Minsk, Belarus
branavets@bsu.by

КАНТЫНУАЛЬНАСЦЬ СЕМАНТЫКІ ПРАСЛАВЯНСКІХ *LICE, *LIKŬ
Ў БЕЛАРУСКАЙ І ПОЛЬСКАЙ МОВАХSEMANTIC CONTINUITY OF PROTO-SLAVIC *LICE, *LIKŬ
IN BELARUSIAN AND POLISH

У артыкуле разгледжана семантыка кантынуантаў праславянскіх *lice, *likŭ ў беларускай і польскай мовах на працягу іх гістарычнага развіцця. На аснове лексікаграфічных дадзеных прадстаўлены групы значэнняў невытворных субстантываў з каранем *lik-. Прапанавана схема-кантынуум іх арганізацыі, прааналізавана яе палексемнае запаўненне ў абедзвюх мовах у супастаўляльным плане. Выкарыстаны падыход пастаўлены ў кантэкст метадалагічнага збліжэння сінхронных і дыяхранічных даследаванняў лексічнай семантыкі.

К л ю ч а в ы я с л о в ы: *лексічная семантыка; полісемія; семантычная дэрывацыя; гісторыя мовы; беларуская мова; польская мова.*

The article deals with the semantics of the Proto-Slavic *lice, *likŭ continuants in Belarusian and Polish through their historical development. Meanings of non-derived substantives with root *lik- are presented in groups. Author proposes a scheme of their continual organisation and compares its filing by separated lexemes in both languages. Applied approach is situated in the context of metodological synthesis of synchronical and diachronical lexical semantics research.

Key words: *lexical semantics; polysemy; semantic derivation; language history; Belarusian; Polish.*

Прымаючы ў разлік тыпалагічную значнасць семантычнай структуры лексічных адзінак, а таксама дапушчальных спалучэнняў сэнсаў і тыпаў іх змен [1, с. 142], адным з перспектыўных напрамкаў мовазнаўчага пошуку можна назваць спробы раскрыцця лексіка-семантычных дэрывацыйных структур у супастаўляльным аспекце. У сучаснай лексікалогіі не з'яўляецца агульнапрынятым строгае размежаванне шматзначнасці як сінхронна ізаляванага семантычнага зрэзу лексіка-семантычных варыянтаў слова (ЛСВ) і семантычнай дэрывацыі як працэсаў развіцця семантыкі лексемы ў дыяхранічнай перспектыве. Некаторыя даследчыкі сцвярджаюць іх функцыя-

нальную і анталагічную сумежнасць ці нават тоеснасць [2, с. 392–395], а вылучэнне адпаведных тэрмінаў у такім выпадку адлюстроўвае дзве адрозныя перспектывы разгляду таго ж самага. Рэгулярная шматзначнасць успрымаецца як статычная дадзенасць, роскід семантыкі ЛСВ на пэўным моўным зрэзе, нават значна працяглым у часе, а семантычная дэрывацыя – як дынамічная мадэль, характэрнае ўзаемадзеянне паасобных ЛСВ на тым жа зрэзе. Такое метадалагічнае ваганне паміж акцэнтам на гнуткасць і нязменнасць («flexibility and permanence») з’яўляецца, на думку Д. Хірартса, адной з праяў вядучай сілы развіцця лексічнай семантыкі як напрамку – напружання паміж максімальна шырокім і больш стрыманым разуменнем аб’екту яе ўвагі [3, р. 277]. Узаемнае дапаўненне абедзвюх перспектывы дазваляе даследчыку больш поўна раскрыць кожную з іх. Акрэсленыя аспекты могуць быць разледжаны праз прызму асноўных тыпаў змястоўных сувязей паміж ЛСВ, такіх як перанос (метафара, метанімія, сінекдаха), рода-відавья ці гіпоніма-гіперанімічныя адносіны, контрадыкторнасць (энантыясемія), якія ў святле сучаснага кагнітывізму прадстаўляюць розныя мадэлі канцэптуалізацыі чалавечага досведу [4, с. 41–42].

Назоўнікі **lice*, **likъ* належаць да агульнаславянскага лексічнага фонду, аднак іх даславянская этымалогія не мае адназначнай трактоўкі. Яшчэ ў праславянскай перспектыве рэканструююцца тры групы іх семантычнага нападўнення: анатамічныя значэнні, колькасныя значэнні і значэнні групавога выражэння радасці (пар. беларус. *лікаванне*). Пры гэтым **lice* засведчанае толькі з першай, у той час як **likъ* – з усімі трыма [5]. Гэта можа тлумачыцца рознай этымалагічнай прывязкай **likъ* анатамічнага (верагодна, даславянскага, бо развіццё дзвюх адрозных лексем з адной можа быць абумоўлена фанетыка-марфалагічнымі працэсамі, што маюць вытокі ў позняй праіндаеўрапейскай мове¹) і **likъ* групавога выражэння радасці (відавочна, запазычанага ўжо ў праславянскую эпоху). Матывацыю **likъ* колькаснага зазвычай прынята бачыць у групе анатамічных значэнняў (першасна **liciti* ‘паказваць (тварам)’ → ‘лічыць’) [Там жа], аднак такое бачанне не прадстаўляецца цалкам задавальняючым. У параўнанні з анатамічнымі значна бліжэйшыя колькаснай семантыцы значэнні групавога выражэння радасці, уласцівыя аманімічнай лексеме (пар. высновы пра фактар фанетычнага падабенства ў семантычным развіцці слова ў [6]). Суадносіны семантыкі ‘колькасць’ – ‘група’ празрыстыя, выразныя і рэгулярныя: ст.-грэч. *χορός* ‘хараводная пляска са спевамі, натоўп’ – ‘шэраг, разрад’ [7, с. 1780]; лац. *numerus* ‘натоўп, мноства’ – ‘колькасць’ [8, с. 519], што не можа не ўлічвацца пры адпаведнай рэканструкцыі.

Увага да беларускай і польскай праекцый развіцця абраных назоўнікаў невыпадковая. Менавіта ў іх (таксама ва ўкраінскай мове і ў пераходных беларуска-рускіх гаворках) карань **lik-* выразна развіў і да цяперашняга моманту захоўвае актыўнай колькасную і ментальную семантыку, якая не ўласцівая адпаведным лексемам у іншых славянскіх мовах. Акрамя таго,

¹ і.-е. **leikō(s)* (акт.) → раннепрасл. **leikъ* → познепрасл. **likъ* (м. р.);
і.-е. **leikō(n)* (інакт.) → раннепрасл. **leiko* → познепрасл. **lice* (н. р.).

значны перыяд часу беларуская і польская моўныя стыхіі суіснавалі ў цесным кантакце ў межах рутэнскага моўнага арэала, што адкрывала магчымасць узаемнаму ўплыву, у тым ліку ў лексіка-семантычным вымярэнні. У аснову нашага супастаўлення была пакладзена сістэма значэнняў, адноўленая на матэрыяле этымалагічных, гістарычных і тлумачальных (сучасных і даўнейшых) лексікаграфічных даведнікаў [СДРЯ; Горбачевский; Срезневский; ГСБМ; Сінаніма; Насовіч; НН; ТСБМ; ЛА; Пн-3; Sławski; SStp; SPXVI; Linde; SW; SJPDor].

Развіццё **lice*, **likь* ў беларускай і польскай мовах дало 50 значэнняў, якія магчыма аб'яднаць у восем семантычных груп. У наступных абзацах у парадку памяншэння колькасці значэнняў прыводзяцца паасобныя групы. Інфармацыя пра засведчанасць канкрэтнага значэння памоўна і палексемна падаецца з дапамогай індэксаў «+» (засведчана ў сучаснай мове), «Д» (засведчана ў сучасным дыялекце), «†» (засведчана ў гісторыі мовы), «—» (не засведчана) ў дужках у наступным парадку: **lice* ў беларускай мове, **likь* ў беларускай мове, **lice* ў польскай мове, **likь* ў польскай мове.

Колькасныя значэнні: 'колькасць' (– + – †), 'колькасная мера, акрэсленая колькасць' (– + – +), 'пералік, акрэслены парадак' (– – – †), 'велічыня, пры дапамозе якой праводзіцца лічэнне' (– + – –), 'зыходжанне пры падліку з пэўнай велічыні' (– + – –), 'лічба' (– + – –), 'вызначэнне колькасці' (– + – –), 'называнне лічбаў у паслядоўным парадку' (– + – –), 'валоданне назвамі і паслядоўнасцю лікаў да пэўнай мяжы' (– + – –), 'вынікі гульні, выражаныя ў лічбах' (– + – –), 'тры (штукі)' (– – – †), 'граматычная катэгорыя ліку (лац. *numerus*)' (– + – –).

Значэнні адметнасці: 'рыса, знак, метка, пляма' (– † – –), 'знак мінца-майстара на манеце' (– † – –), 'вобраз дзеяння, сродак, спосаб' († – – –), 'адметныя рысы, уласцівасці' († – – –), 'колер, фарба' († – – –), 'разнавіднасць' († – – –), 'вартасць, годнасць' (– – † –), 'краіна, зямля' (– – † –).

Значэнні вонкавага боку: 'пярэдні бок прадметаў' († – + –), 'правы бок тканіны' (Д – † –), 'паверхня' († – † –), 'пярэдняя сцяна' (– – + –), 'унутраная сцяна ў хаце' (– – † –), 'апрацаваная паверхня сцяны' (– – † –), 'звод будынкаў' (– – † –), 'абрысы планет, даступных зроку' (– + – –).

Анатамічныя значэнні: 'твар, абрысы твару' (+ + + –), 'шчака' († – + –), 'скура твару' (– – Д –), 'знешні выгляд, аблічча, фігура, постаць' († † Д –), 'выраз твару' (– – † –), 'морда каня' (– – † –), 'маска' († – – –).

Групавыя значэнні: 'сход спевакоў, выканаўцаў' (– † – –), 'сонм святых, анёлаў' (– † – –), 'сход, збор, натоўп' (– † – †), 'састаў, склад, шэраг' (– + – –), 'састаў пэўнай колькасці' (– † – –).

Персаналістычныя значэнні: 'асоба' († – † –), 'роля' († – † –), 'асоба, якая грае ролю' (– – † –), 'граматычная катэгорыя асобы (лац. *persona*)' († – – –).

Юрыдычныя значэнні: 'уліка, доказ віны (пры крадзяжы)' († – † –), 'паказанні сведкі' (– – † –), 'падатак, пакаранне' (– – † –).

Значэнні выразу радасці: 'харавод, танец' (– † – –), 'услаўляльныя спевы' (– † – –), 'выражэнне радасці, лікаванне' (– † – –).

За выключэннем некалькіх значэнняў, мадэлі семантычнай вытворнасці ў межах названых груп досыць празрыстыя. Сярод колькасных, анатамічных, групавых значэнняў, значэнняў вонкавага боку і выразу радасці пераважаюць метанімічныя (напрыклад, ‘лічба’ – ‘вынікі гульні, выражаныя ў лічбах’, ‘твар’ – ‘шчака’), рода-відавоя стасункі ці змена аб’ёму значэння (напрыклад, ‘колькасць’ – ‘тры (штукі)’, ‘сход, збор, натоўп’ – ‘сход спевакоў, выканаўцаў’, ‘выражэнне радасці’ – ‘харавод, танец’). Паміж асобнымі значэннямі адметнасці і персаналістычнымі значэннямі выразна вылучаецца метафарычная карэляцыя (напрыклад, ‘рыса, знак, метка, пляма’ – ‘вобраз дзеяння, сродак, спосаб’, ‘асоба’ – ‘роля’). Аднак рэзка супрацьпаставіць гэтыя групы паводле іх унутранай семантычнай арганізацыі нельга, паколькі ў абедзвюх назіраюцца і іншыя шляхі ўзаемнай вытворнасці (напрыклад, метафара ‘твар, абрысы твару’ – ‘морда каня’ ў групе анатамічных значэнняў). Тэрміналагізаваныя значэнні граматычнай асобы і граматычнага ліку – семантычныя калькі адпаведных тэрмінаў класічнай мовазнаўчай традыцыі. Нарэшце, некаторыя значэнні з’яўляюцца «цёмнымі» і не знаходзяць адпаведнай матывацыі (‘зямля, краіна’, ‘падатак, пакаранне’).

У сваю чаргу і знешнія семантычныя суадносіны паміж асобнымі групамі значэнняў можна прадставіць ва ўзаемнай сувязі. На нашу думку, гэтая сувязь мае характар складанага кантынуума – паступовага пераходу паміж значэннямі асобна ўзятых семантычных груп. Пры гэтым семантычны кантынуум разгледжаных субстантываў з’яўляецца неаднамерным: у ім вылучаюцца тры лінейныя субкантынуумы, адзін з якіх рэалізуюцца ў этымалагічна вытворных **lice* і **likь*, другі – толькі **lice*, трэці – толькі **likь*.

Першы семантычны субкантынуум уяўляе сабой узаемасувязь «**Значэнні адметнасці – анатамічныя значэнні – значэнні вонкавага боку**». Вытворнасць анатамічных значэнняў і значэнняў вонкавага боку здзяйсняецца праз прызму метафарызацыі (‘твар (= пярэдні бок галавы)’, ‘фігура, постаць, знешні выгляд (чалавека)’ → ‘пярэдні бок прадметаў’). Памежным прыкладам тут з’яўляецца семантыка ‘абрысы планет, даступных зроку’, якая першапачаткова ўяўляла сабой персаніфікацыйную метафару (у іншых выпадках метафара вонкавага падабенства). Матывацыйны фокус значэнняў адметнасці (ідэя непаўторнасці і ідэнтыфікацыйная роля, якая ўласціва знешнасці чалавека) засвойвае анатамічную семантыку таксама метафарычна.

Матывацыйным ядром субкантынуума «**Анатамічныя значэнні – персаналістычныя значэнні – юрыдычныя значэнні**» з’яўляецца больш простая і канкрэтная анатамічная семантыка. У адрозненне ад папярэдняга ланцужка дадзены арганізаваны на аснове метанімічных суадносін. Значэнні асобы і значэнне твару або постаці чалавека сумежныя, паколькі выражаюць дзве характарыстыкі чалавека (перанос з адной уласцівасці аб’екта на другую). Падобная ўзаемасувязь праяўляецца не толькі ў базавых значэннях (напрыклад, ‘маска’ – ‘роля’). Юрыдычныя значэнні далей матывацыйна акцэнтуюць ідэю асобнасці (высвятленне асобы злодзея, асабістае сведчанне сведкі, асабістая адказнасць у выглядзе падатку).

Нарэшце, субкантынуум «**Значэнні выразу радасці – групавыя значэнні – колькасныя значэнні – значэнні вонкавага боку**» больш сінкрэ-

тычны. Для яго характэрны больш паступовы пераход паміж паасобнымі групамі і наяўнасць «памежных» значэнняў. Пры гэтым семантычная ўзаемасувязь гэтага адрэзку значэнняў будзеца на паступовай метанімічнай эксплікацыі аднаго з аспектаў першаснага значэння: ‘харавод, танец (= выражэнне радасці ў групе)’ – ‘сход спевакоў, выканаўцаў (група)’; ‘састаў пэўнай колькасці’ – ‘колькасная мера, акрэсленая колькасць’; значна больш сумніўны, але, як згадана вышэй, прыняты ў этымалагічных крыніцах пераход ‘пярэдні бок прадметаў (= прадметы ў іх знешнім успрыняцці)’ – ‘вызначэнне колькасці (прадметаў у іх знешнім успрыняцці)’.

Графічна поўная структура семантычнай сістэмы невытворных назоўнікаў з каранем **lik-* прадстаўлена на мал. 1. Пры суаднясенні з ёй прапанаванай характарыстыкі магчыма вылучыць два выразныя сегменты метанімічнай дэрывацыі, якія знаходзяцца на яе супрацьлеглых баках. Злучаныя (ці, наадварот, адасобленыя) гэтыя палюсы вобласцю дэрывацыі метафарычнай. Пры гэтым скрайнія семантычныя групы метанімічных сегментаў (значэнні выразу радасці, юрыдычныя значэнні) з’яўляюцца найменшымі па колькасці асобных семем, якія ў сваю чаргу праяўляюць высокую долю семантычнай канкрэтнасці і дакладнасці. Скарайняя ж група метафарычнай «праслойкі» – група значэнняў адметнасці – адна з найбуйнейшых у разгледжанай структуры, значна абстрагаваная і неаднародная семантычна.

Юрыдычныя значэнні (3)		
Персаналістычныя значэнні (4)	Анатамічныя значэнні (7)	
	Значэнні вонкавага боку (8)	Значэнні адметнасці (8)
Значэнні групы (5)	Колькасныя значэнні (12)	
Значэнні выразу радасці (3)		

Мал. 1. Семантычны кантынуум невытворных субстантываў з каранем **lik-* у беларускай і польскай мовах (у дужках прадстаўлена колькасць значэнняў у групе)

Пэраламленне прапанаванай семантычнай матрыцы ў адпаведных лексемах беларускай і польскай моў прадстаўлена на мал. 2. Супастаўленне запаўнення агульнай схемы ў рэальных моўных адзінках дазваляе зрабіць высновы пра заканамернасці семантычнага развіцця праславянскага караня **lik-*. Па-першае, калі засведчана ядро кантынуума (метафарычна дэрываваны субкантынуум анатамічных, персаналістычных значэнняў і значэнняў адмет-

насці), то засведчаныя ўсе групы яго значэнняў (беларус. **lice*, беларус. **likь*, пол. **lice*). Па-другое, юрыдычныя значэнні не засведчаны ў выпадку неза-сведчанасці персаналістычных значэнняў – і наадварот. Пры гэтым іх наяў-насць засведчана толькі пры засведчанасці ядра кантынуума (беларус. **lice*, пол. **lice*). Па-трэцяе, калі ў структуру значэння ўваходзіць колькасны кампанент, то ў яго ўваходзіць і групавы – і наадварот. Аднак у адрозненне ад папярэдняй заўвагі гэтая семантычная галіна не абавязкова звязана з за-сведчанасцю ядра кантынуума (беларус. **likь*, пол. **likь*).

Беларуская мова			Польская мова		
<i>*lice</i>			<i>*likь</i>		
0,33			-		
0,75	0,57		-	0,29	
	0,38	0,5		0,13	0,25
-	-		1	0,83	
-			1		

Мал. 2. Палексемнае запаўненне семантычнага кантынуума невытворных субстантываў з каранем **lik-* у беларускай і польскай мовах (лічбай прадстаўлена доля засведчаных у лексемы значэнняў семантычнай групы)

Варта адзначыць і розніцу адноснай значнасці асобных груп семем, супастаўляючы яе на аснове долей засведчаных значэнняў пэўнай групы ў канкрэтнай лексемы. Відавочна, што ў беларускіх кантынуантаў назоўнікаў з каранем **lik-* у меншай ступені, чым у польскіх, развіта ядро кантынуума і юрыдычныя значэнні, у той час як у польскай слабей прадстаўлены колькасныя і групавыя значэнні, а значэнні выказу радасці не засведчаны ўвогуле. Характэрна таксама, што польскія кантынуанты **lice*, **likь* не маюць семантычных перасячэнняў, у той час як беларускія семантычна перасякаюцца ў вобласці ядра кантынуума. Гэта можа тлумачыцца наяўнасцю абедзвюх лексем з іх першаснай сінкрэтычнай семантыкай ужо на пачатковым этапе гісторыі беларускай мовы. У польскай жа абедзве лексемы засведчаныя пазней, што можа сведчыць пра запазычанасць або калькаванне, таму іх семантычная дыферэнцыяцыя, верагодна, мае вытокі ў засваенні толькі актуальных семем лексем-крыніцы.

Такім чынам, рэканструкцыя на аснове засведчаных ЛСВ максімальна шырокага спектру трывалых семантычных складнікаў вышэйшага за семему ўзроўню ў іх узаемасувязі адлюстроўвае семантычны патэнцыял адпаведнай лексемы ва ўсёй яе дынаміцы і на любым статычным зрэзе, паколькі ўзнаўляе засведчаную логіку мовы, нягледзячы на тое, што на розных зрэзах некаторыя з элементаў кантынуума могуць быць больш актуалізаванымі, чым іншыя. Семантычная структура кантынуантаў праславянскіх **lice*, **likь* ў беларускай і польскай мовах рэканструюецца як складана ўпарадкаваны кантынуум значэнняў. У статычным аспекце структура прадстаўлена

50 семемамі, які ўваходзяць у 8 груп значэнняў. Дынаміка іх узаемадзеяння дазваляе вылучыць метафарычна арганізаванае ядро кантынуума і дзве метанімічна вытворныя вяршыні. У супастаўляльным плане звяртае на сябе ўвагу адрознае палексемнае запаўненне семантычных зон у дзвюх мовах. Значную цікавасць уяўляе пашырэнне прапанаванай матрыцы за кошт дадзеных іншых моў і палексемны аналіз яе актуалізацыі.

ЛІТАРАТУРА

1. *Толстая, С. М.* Семантическая реконструкция и лексическая типология / С. М. Толстая // Славянское языкознание : XV Междунар. съезд славистов, Минск, 2013 г. : док. рос. делегации / редкол.: А. М. Молдован (отв. ред.), С. М. Толстая (отв. ред.) [и др.]. – М., 2013. – С. 141–160.
2. *Зализняк, Анна А.* К типологии семантической деривации / Анна А. Зализняк // Многозначность в языке и способы ее представления / Анна А. Зализняк. – М., 2006. – Гл. VI. – С. 392–412.
3. *Geeraerts, D.* Theories of Lexical Semantics / D. Geeraerts. – N. Y. : Oxford Univ. Press, 2010. – XX, 341 p.
4. *Старычонак, В. Д.* Многазначнасць слова ў беларускай мове : у 3 кн. / В. Д. Старычонак. – Мінск : Колорград, 2017. – Кн. 1 : Асноўныя тыпы полісеміі, кірункі семантычнай дэрывацыі. – 273 с.
5. Этимологический словарь славянских языков : праславянский лексический фонд / Акад. наук СССР, Ин-т рус. яз. – М. : Наука, 1974–.
6. *Черниш, Т. О.* Чинник фонетичной подібності в історичній еволюції слов'янської лексики: етимологія і паронімія / Т. О. Черниш // Мовні і концептуальні картини світу : зб. наук. пр. / відпов. ред. І. Л. Покровська. – 2014. – Вип. 50 (2). – С. 500–504.
7. *Дворецкий, И. Х.* Древнегреческо-русский словарь : ок. 70 000 слов : в 2 т. / сост. И. Х. Дворецкий ; под ред. С. И. Соболевского. – М. : Гос. изд-во иностр. и нац. словарей, 1958. – Т. 2 : М – Ω. – С. 1044–1905.
8. *Дворецкий, И. Х.* Латинско-русский словарь : более 200 000 слов и словосочетаний / И. Х. Дворецкий. – 9-е изд., стер. – М. : Рус. язык-Медиа, 2005. – 845 с.

ДАВЕДНІКІ

- СДРЯ – Словарь древнерусского языка (XI–XIV вв.) : в 10 т. – М., 1988–.
- Горбачевский – *Горбачевский, Н. И.* Словарь древнего актового языка Северо-Западного края и царства Польского. – Вильна, 1874. – XVIII, 397 с.
- Срезневский – *Срезневский, И. И.* Материалы для словаря древнерусского языка по письменным памятникам : в 3 т. – СПб., 1890–1912.
- ГСБМ – Гістарычны слоўнік беларускай мовы. – Мінск, 1982–.
- Сінаніма – Лексис Лаврентія Зизанія. Синоніма славеноросская / підгот. текстів і вступ. ст. В. В. Німчука. – Київ, 1964. – 203 с.
- Насовіч – *Носович, И. И.* Словарь бѣларускаго нарѣчія. – СПб., 1870. – 755 с.

НН – Слоўнік мовы «Нашай нівы», 1906–1915 : у 5 т. – Мінск, 2003– .
ТСБМ – Тлумачальны слоўнік беларускай мовы : у 5 т. – Мінск, 1977–1984.
ЛА – Лексічны атлас беларускіх народных гаворак : у 5 т. – Мінск, 1993–1998.
Пн-3 – Слоўнік беларускіх гаворак паўночна-заходняй Беларусі і яе пагранічча : у 5 т. – Мінск, 1979–1986.
Sławski – *Sławski, F.* Słownik etymologiczny języka polskiego : w 5 t. – Kraków, 1952–1982.
SStp – Słownik staropolski : w 11 t. – Wrocław [etc.], 1953–2002.
SPXVI – Słownik polszczyzny XVI wieku. – Wrocław [etc.], 1996–.
Linde – *Linde, S. B.* Słownik języka polskiego : w 6 t. – Wyd. 2-e, popraw. i pomnoż. – Lwów, 1854–1860.
SW – Słownik języka polskiego : w 8 t. / red. J. Karłowicz [etc.]. – Warszawa, 1900–1927.
SJPDor – Słownik języka polskiego : w 9 t. / red. W. Doroszewski. – Warszawa, 1958–1968.

Поступила в редакцію 21.04.2021